

Saliha Önen Sarierikli

Dr., Ankara/Türkiye

Dr., Ankara/Türkiye

eposta: salihaonensarierikli@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3037-1059>

Atıf/Citation: Önen Sarierikli, Saliha. 2026. Hanedan Kadınlarının Evlilikleri ve IV. Mehmed'in Kızı Hatice Sultan'ın Çeyizi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 14/1, 510-535.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1839483>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	10.12.2025
Kabul Tarihi/Accepted:	16.02.2026
Yayın Tarihi/Published:	15.03.2026

HANEDAN KADINLARININ EVLİLİKLERİ VE IV. MEHMED'İN KIZI HATİCE SULTAN'IN ÇEYİZİ

Öz

Osmanlı Devleti'nde XV. yüzyılın ortalarından sonra hanedan üyeleri arasında yapılan siyasi amaçlı evliliklerin terk edilmesiyle birlikte, padişah ailesinin eş seçiminde daha çok saray çevresinden gelen ya da hanedana hizmet eden kişiler tercih edilmeye başlanmıştır. Bu dönüşümün bir sonucu olarak, XV. yüzyılın sonlarından itibaren sultan kızlarının yalnızca devşirme kökenli yüksek devlet görevlileriyle veya onların yakın aile bireyleriyle evlendirildiği görülür. Kanuni Sultan Süleyman döneminde bu uygulama daha da belirginleşmiş ve sadrazamların hanedana damat olması devlet yapılanmasının olağan bir unsuru hâline gelmiştir. Bu evlilikler aracılığıyla sultanın kızları, kız kardeşleri ve torunları üzerinden hanedanın farklı kuşakları arasında güçlü bir akrabalık ağı kurulmuştur.

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren padişahların seferlere katılmayı büyük ölçüde bırakması ve imparatorluğun askeri başarılarının eski yoğunluğunu kaybetmesi, zafer şenliklerinin sayısının azalmasına yol açmıştır. Bu durum, saray çevresinde yeni tören ve kutlama biçimlerinin gelişmesine imkân tanımış; özellikle düğünlerin daha sık ve gösterişli bir şekilde düzenlenmesi hem saray halkının hem de İstanbul'da yaşayanların moralini yüksek tutma amacı taşımıştır. Böylece evlilik merasimleri, aile içi bir birlikteliğin ötesine geçerek hanedanın ihtişamını ve devletin gücünü temsil eden önemli birer gösteriye dönüşmüştür.

Bu bağlamda IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan, dönemin bu geleneğini yansıtan dikkat çekici isimlerden biridir. 1675'te Musahib Mustafa Paşa ile yapılan evliliği, hem düğün töreni hem de hazırlanan zengin çeyiziyle dönemin siyasi atmosferini yansıtan sembolik bir örnek oluşturur. Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde bulunan çeyiz defteri temel alınarak Hatice Sultan'ın çeyizine dair ayrıntılı bilgiler sunulacaktır.

Hanedan Kadınlarının Evlilikleri ve IV. Mehmed'in Kızı Hatice Sultan'ın Dillere Destan Çeyizi

Anahtar Kelimeler: IV. Mehmed, Hatice Sultan, Hanedan, Damat, Düğün, Çeyiz.

THE MARRIAGES OF THE WOMEN OF DOWRY OF HATİCE SULTAN, DAUGHTER OF MEHMED IV

Abstract

Following the abandonment of politically motivated marriages among members of the dynasty in the mid-15th century in the Ottoman Empire, individuals from the palace circle or those who served the dynasty began to be preferred in the choice of spouses for the sultan's family. As a result of this transformation, from the late 15th century onwards, the sultan's daughters were married only to high-ranking state officials of devşirme origin or to their close family members. During the reign of Sultan Suleiman the Magnificent, this practice became even more pronounced, and grand viziers marrying into the dynasty became a regular feature of the state structure. Through these marriages, a strong network of kinship was established between different generations of the dynasty via the sultan's daughters, sisters and granddaughters.

From the second half of the 16th century onwards, the sultans largely ceased to participate in military campaigns, and the empire's military successes lost their former intensity, leading to a decline in the number of victory celebrations. This situation paved the way for the development of new forms of ceremonies and celebrations around the palace; in particular, the organisation of more frequent and lavish weddings served to keep the spirits high among both the palace staff and the inhabitants of Istanbul. Thus, wedding ceremonies have evolved beyond a mere family gathering to become significant displays representing the splendour of the dynasty and the power of the state.

In this context, Hatice Sultan, daughter of Mehmed IV, is one of the notable figures reflecting the tradition of the period. Her marriage to Musahib Mustafa Pasha in 1675, with both the wedding ceremony and the lavish dowry prepared for it, serves as a symbolic example reflecting the political atmosphere of the time. This study will present detailed information about Hatice Sultan's dowry, based on the dowry register found in the Ottoman Archives of the Republic of Turkey State Archives Presidency.

Keywords: Mehmed IV, Hatice Sultan, Royal Family, Groom, Wedding, Dowry.

Giriş

Osmanlı saray kadınları ve padişah kızlarının evlilikleri üzerine yapılan çalışmalar, uzun süre ikincil bir alan olarak görülmüş ve Osmanlı siyasi tarihinin gölgesinde kalmıştır. Hâlbuki Osmanlı Devleti'nde padişah kızlarının evlilikleri, yalnızca aile içi bir mesele değil, aynı zamanda devletin siyasi dengelerini belirleyen önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Leslie Peirce'in Harem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğunda Hükümranlık ve Kadınlar adlı eseri bu anlamda bir dönüm noktası sayılabilir (Peirce 1996: 100-150). Peirce, Osmanlı haremindeki kadınların devlet işleyişindeki görünmez rollerini ortaya koymuş, özellikle padişah kızlarının evlilikleri üzerinden güç ilişkilerini analiz etmiştir. Dolayısıyla,

saray düğünleri ve çeyizler, hem hanedanın ihtişamını göstermek hem de devlet içi ve dışı ilişkilerde stratejik bir rol oynamak amacıyla titizlikle hazırlanmıştır. Benzer şekilde Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla* adlı çalışmasında hanedan mensubu kadınların evliliklerinin dayandığı toplumsal ve siyasi temelleri tartışmaktadır (Faroqhi 1997: 116-120). Yine Anthony Dolphin Alderson, *Osmanlı Hanedanının Yapısı* adlı çalışmasının *Evlilikler ve Boşanma* adlı bölümünde hanedan mensubu kadınların evliliklerinin siyasi boyutlarını ayrıntılı biçimde ele almaktadır (Alderson 2018: 106-121). Türk tarih yazımında ise bu mesele farklı açılardan ele alınmıştır. Ahmet Refik Altınay, *Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı* gibi erken dönem eserlerinde padişah kızlarının evlilikleri ve saray kadınlarının gündelik yaşamına dair gözlemlerini aktarmaktadır (Altınay 1987). Her ne kadar Altınay'ın çalışmaları günümüzde metodolojik açıdan eleştirilse de, saray kadınlarının evlilikleri üzerine yapılacak araştırmalar için hala önemli bir başvuru kaynağıdır. Öte yandan Metin And'ın *Kırk Gün Kırk Gece: Osmanlı Düğünleri, Şenlikleri, Geçit Alayları* (And 2025) ve *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları* (And 1982) adlı klasikleşmiş eserlerinde düğün merasimlerinin kültürel ve sanatsal boyutları çözümlenmektedir. Osmanlı sarayındaki tören ve merasim kültürünü anlamak bakımından Ali Seydi Bey'in *Teşrifat ve Teşkilatımız* adlı çalışması da dikkat çekicidir (Ali Seydi Bey: 1979). Eserde, saray teşrifatının işleyişi ve merasimlerde gözetilen hiyerarşik düzen ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Bu çalışmaların yanı sıra, İlber Ortaylı'nın *Osmanlı Toplumunda Aile* adlı eseri, saray ve hanedan evliliklerini Osmanlı aile yapısı ve toplumsal kurumları bağlamında ele almaktadır (Ortaylı 2020: 85-95).

Padişah kızlarının evlilik hazırlıkları denildiğinde ise çeyizler ön plana çıkmaktadır. Çeyiz geleneği, Osmanlı toplumunda aile yapısının ve toplumsal ilişkilerin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Bu konuda farklı araştırmacıların çalışmaları, hem hukuki düzenlemeler hem de gündelik yaşam pratikleri açısından zengin bir bakış açısı sunmaktadır. Kademoğlu, Osmanlı çeyiz geleneği ve teşrifatını tarihsel arka plan ve kültürel boyutları ile ele alarak alanın temel çalışmalarından birini ortaya koymuştur (Kademoğlu 1999). Atasoy, Osmanlı kanunları ile mahkeme kayıtlarında çeyiz uygulamasına dair ayrıntılı bir inceleme yaparak, bu geleneğin toplumsal düzenin bir parçası olarak nasıl kurumsallaştığını ele almaktadır (Atasoy 2024). Benzer şekilde Bayram, çeyizin hem sosyal yaşam hem de siyasi ilişkilerde oynadığı rolü ele alır (Bayram 2021). Çalışır'ın Nevşehir yöresi üzerine yaptığı araştırma, bölgesel uygulamaların çeşitliliğini göstererek Osmanlı coğrafyasındaki kültürel farklılıklara ışık tutar (Çalışır 2024).

Çeyizin tarihi belgeler üzerinden izlenmesine yönelik çalışmalar da literatürde önemli bir yere sahiptir. Ali Doğan Demir, Mihrimah, Fatma, Behice ve Naile Sultan'a ait çeyiz defterlerini değerlendirerek, hanedan mensuplarının evlilik hazırlıklarında kullanılan eşya ve mücevherlerin toplumsal anlamına dikkat çeker (Demir 2021). Benzer bir yaklaşımla Yardım, Ayşe Sultan'ın çeyiz defterini mücevher kültürü çerçevesinde ele almıştır (Yardım 2023). Yardım ve Polat ise Esmâ Sultan'ın çeyizine dair arşiv kayıtlarını tahlil ederek, bu

malzemelerin saray kültüründeki yerine işaret etmiştir (Yardım ve Polat 2025). Öte Yandan Önen Sarierikli, Osmanlı hanedan kadınlarının çeyizlerini yalnızca mali ve kültürel bir birikim olarak değil, aynı zamanda iktidarın temsili ve güç ilişkilerinin bir aracı olarak ele almıştır (Önen Sarierikli 2025). Çeyizin ansiklopedik ve kavramsal boyutuna değinen çalışmalara bakıldığında, Dîb ile Nutku'nun makaleleri öne çıkmaktadır. Bu araştırmacılar, çeyizin tarihsel süreçteki anlamına dair genel bir çerçeve sunmuş, hem dini hem de kültürel yönlerine vurgu yapmışlardır (Dîb 1993; Nutku 1993).

Bu çalışmada, Sultan IV. Mehmed'in büyük kızı Hatice Sultan'ın çeyiz hazırlıklarını ortaya koyabilmek amacıyla, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan H. 29.12.1086 (15 Mart 1686) tarihli, TSMA.d fon kodlu 02280.0001.00 numaralı cihâz eşyası defteri temel kaynak olarak kullanılmıştır (BOA, {TS.MA. d.} D.02280.0001.00). Defterde Hatice Sultan'ın, 1675 yılında Sarıkçı Damat Musahip Mustafa Paşa ile gerçekleştirdiği evlilik için hazırlanan çeyiz listesi kayıt altına alınmıştır. H. 1086 yılında Hazinedar Ali Ağa tarafından kayda geçirilen bu belge toplam dokuz mikrofilm görüntüsünden oluşmaktadır. Defterin numaralandırılmamış ilk sayfasında, "*Sene 1086 Hazînedâr Musâhib Ali Ağa yediyle bir ay cihâz-ı hümâyûn hıfz olunmak için gelen eşyâlar bu defa şerh-i kayd olundu*" ifadesine yer verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nin sonradan yaptığı numaralandırmaya göre belge, iki numaralı mikrofilm görüntüsüyle başlamaktadır. Dijitalleştirme sürecinde her bir mikrofilm görüntüsünde iki sayfa yer aldığından, sayfa numaraları 2a, 2b şeklinde ayrıma tâbi tutulmuştur. Defterde veri akışı 2a sayfasından başlayarak 7b sayfasına kadar müteakip bir düzen içerisinde devam etmiştir. Ancak 7b sayfasından 12a sayfasına ani bir geçiş söz konusu olup, bu durum defterin eksik şekilde kayıt altına alınmış olabileceği ihtimalini düşündürmektedir. Bununla birlikte, söz konusu dönemde defterlerde boşluk bırakılmasının olağan bir uygulama olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Hatice Sultan'ın çeyizi, dönemin maddi ve kültürel değerlerini yansıtan nitelikte olup; yorgan, makat, minder, perde, gümüş ve altın mutfak gereçleri gibi pek çok unsurdan oluşmaktadır. Dönemin kaynaklarında "*dillere destan*" olarak nitelendirilmiş ve saray hayatının ihtişamını gözler önüne sermiştir (Sakaoğlu 2015: 381). Bu bağlamda, Sultan'ın çeyizine ilişkin masraf defteri yalnızca bir evlilik hazırlığının kaydı olmanın ötesinde; Osmanlı saray kültürünün ihtişamını, hanedan evliliklerinin siyasi boyutlarını ve dönemin tüketim anlayışını yansıtan kıymetli bir kaynak olarak değerlendirilmelidir. Bu çerçevede, söz konusu defterin ayrıntılı analizi yalnızca Hatice Sultan'ın çeyizine ışık tutmakla kalmayacak, aynı zamanda Osmanlı hanedan evliliklerinin iktidar, temsil ve kültürel boyutlarına dair literatüre özgün bir katkı sunacaktır.

1. Hanedan Mensubu Kadınların Evlilikleri

Osmanlı Devleti'nde hanedana mensup kişilerin evlilikleri, devletin siyasal ve toplumsal yapısının şekillenmesinde önemli bir araç olarak kullanılmıştır. XIV. yüzyılda ilk Osmanlı Beyleri, komşu beyliklerle, Bizans ve Balkan hanedanlarıyla ve Anadolu'daki seçkin tasavvuf ve ulema aileleriyle kurulan evlilik bağları aracılığıyla siyasal ittifaklarını güçlendirmiştir (Atçıl 2020: 7). Buna karşılık kendi kızlarını genellikle beyler, bey oğulları ve kul kökenli paşalar ile evlendirmeyi tercih etmişlerdir (Öztürk 2014: 212-213). Hanedan kadınlarının evlilikleri konusundaki bu titizlik, siyasal gücün kadınlar aracılığıyla dışarıya aktarılabilceği yönündeki farkındalığı da yansıtmaktadır. Bu nedenle sultan kızlarına tahsis edilen toprak ve gelirler ata mirasından ayrılmamıştır. Anadolu'daki çağdaş örneklerinin aksine, Osmanlı padişahlarının kızları hiçbir zaman devletin bir parçasını çeyiz olarak taşımamıştır (Peirce 1996: 29).

XV. yüzyıl ortalarından sonra hanedanlar arası evliliklere son verilmiş, hanedan içi ve saray kökenli eş tercihleri öne çıkmıştır. II. Bayezid döneminden önceki evliliklere dair bilgiler sınırlı olsa da, XV. yüzyıl sonlarından itibaren sultan kızlarının yalnızca devşirme kökenli devlet adamlarıyla, onların oğullarıyla ya da kuzenleriyle evlendirildikleri anlaşılmaktadır. Bu değişim büyük olasılıkla Fatih Sultan Mehmet döneminde şekillenmiş, II. Bayezid tarafından sürdürülmüştür. Kanuni döneminde ise "damat sadrazamlar" geleneği devlet yapısının olağan bir özelliği hâline gelmiştir. Böylece sultanın kız kardeşleri, kızları ve torunlarıyla yapılan evliliklerle hanedanın üç kuşağını kapsayan bir bağ sistemi oluşturulmuştur (Peirce 1996: 92-93). Bu evliliklerde sultan kızları çoğu zaman kocaları üzerinde belirgin bir otorite kurmuş ve dilediklerinde boşanma talebinde bulunabilmişlerdir. Hatta kimi durumlarda rahatsızlık yaratan eşlerin zor kullanılarak ortadan kaldırıldığı da görülmüştür. Ancak bir sultan kızının kocası tarafından boşanması yalnızca padişahın açık izni ile mümkün olmuştur (Alderson 2018: 121)

XVI. yüzyılın ilk yarısından itibaren, özellikle 1520 sonrasında, veziriazamlar ve kaptan paşalara sultan kızlarıyla evlenme ayrıcalığı sıkça verilmiştir. Böylece sultanın en sıradan tebaasından biri bile, "damat" unvanı aracılığıyla güç ve nüfuz kazanma fırsatına erişebilmiştir. Bununla birlikte damatlık, statü açısından hükümdar ile tebaa arasındaki uçurumu kapatmamıştır (Alderson 2018: 112-118). Zira bir devlet görevlisinin padişah ailesine damat yapılması, hükümdarın kullarına bahsettiği özel bir lütuf olarak değerlendirilmiştir. Ancak damatlık bireyin yalnızca toplumsal statüsünü yükseltmekle kalmamış; aynı zamanda onun sultana ve hanedana yönelik kişisel sadakatini de pekiştirmiştir (Peirce 1996: 91). Öte yandan hanedana mensup bir kadınla evlenmek isteyen kimseler için bu süreç oldukça zorlu ve maliyetli olmuştur. Zira hanedana damat olacak kişi, haremdeki tüm kadınlardan vazgeçmek, kıymetli hediyeler sunmak ve yüksek meblağlı bir çeyiz ödemek zorunda kalmıştır (Ali Seydi Bey 1979: 228). Bunun karşılığında sultan eş, padişahın aldığı çeyiz, şahsi mülkleri ve ortalama yirmi kadar cariyesiyle yeni evine taşınmıştır. Evli çiftlere genellikle donanımlı bir saray tahsis edilmiş, ayrıca hazine-i hassadan günlük 1000 ila 1500 akçe arasında

Hanedan Kadınlarının Evlilikleri ve IV. Mehmed'in Kızı Hatice Sultan'ın Dillere Destan Çeyizi

ödenek sağlanmıştır. Bu evliliklerle bağlantılı törenler son derece gösterişli olmuş, dolayısıyla hazineye de büyük mali yük getirmiştir (Alderson 2018: 119-120). Genç yaşta evlendirilen sultan kızları, genellikle kendilerinden yaşça büyük eşlerle izdivaç yapmış; bu durum, onların hayatları boyunca birden fazla evlilik yaşamalarını olağan hale gelmiştir. Eşlerinden birini gücendiren bir damat için boşanma, çoğu zaman siyasi kariyerinin sonu anlamına gelmiştir. XV. yüzyıl sonlarından itibaren sultan kızlarının yeniden evlenmeleri sık rastlanan bir durum olmuş, bu da hanedan içinde siyasi ilişkilerin sürekliliğini sağlamıştır. Hanedan kadınlarının kocalarına bağlılığı çoğu zaman ailelerine duydukları sadakatin gerisinde kalmıştır (Peirce 1996: 93-94). Bu evlilik politikası, hanedan gücünün aile üyeleri aracılığıyla dağılmasını önlemiş, sultan kızlarının temsil ettiği otoriteyi yalnızca yönetici elitin en üst tabakasında sınırlandırmıştır (Peirce 1996: 100). Bununla birlikte, hanedan mensubu kadınların yüksek devlet ricaliyeye yaptığı bazı evlilikler, tarafların iradesi dışında gerçekleşmiş olsa bile mutlu bir şekilde sürmüştür (Faroqhi 1997: 116-120).

1.2. Hanedan Mensubu Kadınların Düğün Törenleri

Sultan kızlarının düğün merasimleri, Osmanlı saray yaşamının en görkemli teşrifat unsurlarından birini oluşturmuştur. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren padişahların sefere katılmaktan büyük ölçüde vazgeçmeleri, imparatorluğun askeri alandaki sürekli zafer geleneğinin zayıflaması ve buna bağlı olarak zafer şenliklerinin azalması, saray çevresinde yeni kutlama biçimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu gelişme, hem saray halkının hem de İstanbul halkının moralini canlı tutmak amacıyla düğün ve merasimlerin daha sık ve daha gösterişli biçimde düzenlenmesine yol açmıştır. Böylece evlilik törenleri yalnızca bir ailevi birlikteliğin değil, aynı zamanda hanedanın ihtişamını ve devletin kudretini yansıtan sembolik gösteriler hâline gelmiştir. Sarayda icra edilen bu merasimler, devletin düzen ve protokole verdiği önemin bir yansıması olarak büyük bir titizlikle planlanmış ve uygulanmıştır. Her ayrıntısı belirli bir teşrifat kuralına bağlı olan bu törenler, hanedanın iç ve dış kamuoyundaki meşruiyetinin pekiştirilmesinde işlevsel bir rol oynamıştır. Sultan düğünleri ve şehzade sünnetleri, sadece Osmanlı toplumunun değil, aynı zamanda İstanbul'da bulunan yabancı elçiler ve seyyahların da dikkatle izlediği diplomatik ve kültürel olaylara dönüşmüştür (Altınay 2012: 52; Ertuğ 2010: 132; Polat 2025:169)

Yukarıda bahsedildiği üzere; XVI. yüzyıldan itibaren padişah kızları için damat adayları genellikle vezirler ve beyler arasından seçilmeye başlamıştır. Damat adaylarının rütbelerinin hanedanın itibarıyla uyumlu biçimde yükseltilmesi ise yerleşik bir gelenek halini almıştır (Akyıldız 2003: 27). Padişah, evlendirme kararını çoğunlukla bir hatt-ı hümayunla veziriazama bildirmiş, kimi zaman da uygun damat adayının seçimini bizzat ondan talep etmiştir (Polat 2025: 169). Bazı örneklerde damat seçiminin kura yoluyla yapıldığı, ayrıca valide sultanların da sürece müdahil olduğu görülmektedir (Sunay 2013: 127-128; Argıt 2014:

53). Ancak süreçte sultanların görüşü genellikle alınmazken, damat adaylarının evliliği reddetme imkânı da olmamıştır (Akyıldız 2003: 27; And 2020: 37).

Damatlığın ilan edilmesinin ardından, adayın nişan takımlarını göndermesi geleneksel bir uygulama olmuştur. Bu nedenle, damadın nikâh günü takdim etmesi teamül hâline gelen nişan takımıyla ilgili hazırlıklarını tamamlaması için belirli bir süre tanınmıştır (Uluçay 2020; 267; Sunay 2013: 130). Nikâhın icrası için müneccimbaşı tarafından hayırlı bir zaman dilimi belirlenerek, törene katılacak davetliler ile vekil ve şahitlerin isim listesi teşrifat dairesince hazırlanmıştır. (Sunay 2013: 131). Osmanlı saray düğünlerinde, damat ve nikâhta görev alacak kimselere, görevlerinin detaylarını içeren özel talimatlar da verilmiştir. Bunlardan biri de âdet gereği şeyhülislama, nikâhın nerede ve hangi usulle gerçekleştirileceğini bildiren resmî tezkiredir. Aynı şekilde, damat paşaya da nikâhın ayrıntılarına ilişkin bir emir tebliğ edilmiştir. Damat, tören günü Enderûn-ı Hümâyun'da dağıtılacak bahşişleri önceden hazırlayıp uygun bir görevli aracılığıyla göndermekle yükümlü tutulmuştur (Sunay 2013: 131). Nikâh merasimleri genellikle şeyhülislâm tarafından Yeni Saray, Paşa Kapısı veya Hırka-i Saadet Dairesi gibi mekânlarda kıyılmıştır (Sunay 2013: 132; Polat 2025: 170). Nikâh merasiminde sultanın vekilliğini dârüssaâde ağası, damadinkini ise vezirlerden biri yürütmüştür. XVIII. yüzyıl ortalarına dek sağdıçlık paşalar tarafından yapılmış, daha sonra sadaret kethüdalarına devredilmiştir (Uluçay 2020: 281; Polat 2025: 169). Nikâhta mehr-i muaccel ve müeccel sultanların derecelerine göre belirlenerek genellikle 100 bin altın üzerinden akdedilmiştir. (Uzunçarşılı 2014: 145, 147; Uluçay 2020: 281; Sunay 2020: 159–160). Törende gül suyu ve tütsü ikramı yapılarak, şahitlikler alındıktan sonra nikâh senedi düzenlenmiştir. Törenin ardından dua edilerek kahve ve şerbet ikram edilip kurban kesilmiştir (Sunay 2013: 132–134). Ayrıca damat, nikâh günü padişaha mücevherli bir kılıç ve murassa bir at takdim etmekle yükümlü tutulmuştur (Sunay 2013: 135–136). Nikâhın hemen ardından gelenek olduğu üzere nişan alayı düzenlenmiştir. Alay için önceden devlet erkânına ve iki taburluk mızıka takımına tebligat yapılarak, hazırlıklar buna göre tamamlanmıştır (Sunay 2013: 133-134).

Düğünlerin ihtişamı, nikâhın ardından düzenlenen nişan hazırlıklarında da kendini göstermiştir. Damatlar padişaha, hanedan üyelerine ve dârüssaâde ağasına mücevher, kumaş, at ve halı gibi değerli hediyeler sunmuştur. Nişan günü gelinin makramasının teslimiyle nişan resmen ilan edilmiş; ardından çeyiz alayı, sultanın eşyalarını damadın konağına taşımıştır (Arslan 1999: 315; Uluçay 2020; 262–275; Uzunçarşılı 2014: 147–148). Nişan alayı çoğunlukla Perşembe günü tertip edilmiştir (Uluçay 2020: 281; Polat 2025: 170). Nişan alayında taşınacak hediyelerin kayıtlı bulunduğu mühürlü defter dârüssaâde ağasına teslim edilmiştir. Damat, geline gönderdiği nişan takımı karşılığında sultandan nişan yağlığı bohçası almış; bu bohçayı teslim edenlere ikramda bulunmuştur. (Sunay 2013: 135–136).

Hanedan Kadınlarının Evlilikleri ve IV. Mehmed'in Kızı Hatice Sultan'ın Dillere Destan Çeyizi

Düğünlerin planlanması büyük bir titizlikle yürütülmüştür (Sunay 2013: 130–131). Törenler, kandillerle aydınlatılmış alanlarda; havai fişek, musiki, dans, spor ve gösteri sanatlarının eşliğinde gerçekleştirilmiştir (Sunay 2013: 137). Padişah çadırında misafir edilen elçilere görkemli ziyafetler verilmiştir (Sunay 2013: 138). Düğünlerin sonuna yaklaşırken “cihaz alayı” düzenlenmiştir. Sultanlara ait çeyiz eşyaları, defterlere kaydedilmiş ve süslü sandıklara yerleştirilerek damadın konağına götürülmüştür. Ertesi gün yapılan “gelin alayı” ile düğün tamamlanmıştır (Sunay 2013: 139, 143). Padişahlar evlenen sultan ister kızı olsun ister olmasın, düğünü takip eden ilk Cuma günü damadı ve gelini ziyarete gidip damat ile adamlarına kürk ve kaftan giydirmiştir (Uluçay 2020: 282). Bu görkemli törenler, Osmanlı sarayının teşrifat anlayışının doruk noktasını temsil etmiştir.

1.3. Hanedan Mensubu Kadınların Çeyizleri

Cihaz (cihaz) Arapçada yolcunun, gelinin ve sefere çıkacak ordunun ihtiyaç duyacağı eşya, gıda maddesi, silah gibi malzemeler anlamına gelmektedir. Türkçe 'ye cihaz şekliyle geçen kelime ayrıca çehiz ve çeyiz olarak yaygınlık kazanmış ve gelinin baba evinden götürdüğü elbise ve benzeri eşya için kullanılmıştır (Dîb 1993: 296) Çeyiz, gelinin statüsüne göre ve maddi imkânlarına göre oldukça maliyet gerektiren bir hazırlık olmuştur. Çeyizin hazırlık süreci oldukça uzun sürmüştür (Nurdan 2023: 724) Öyle ki evliliğe giden yolda yapılması gerekenler arasında ilk başlayıp neredeyse en son tamamlanan çeyizdir. Çeyiz hazırlığı, kız çocuğun doğduğu tarih ile başlayıp çeyiz çıkarma ile son bulmuştur (Demir 2017: 135).

Türk kültüründe çeyiz geleneği, çeyiz sandığı, çeyiz hazırlama, çeyizleme, çeyiz serme, çeyiz yazma, çeyiz asma, çeyiz çıkarma, çeyiz götürme, çeyiz katarı, çeyiz alayı, çeyiz görme, çeyiz senedi, sandık basması gibi birçok ritüel ile zenginleşmektedir (Demir 2017: 134). Çeyizin belgelenmesi ve diğer amaçlar bağlamında çeyiz senetleri düzenlenmiş ve çeyiz defteri tutulmuştur. Çeyiz senedi, çeyiz eşyasının miktar ve değerini göstermiştir. Çeyiz senetlerinde adına “gül dökümü” denilen özel bir hat yazısı kullanılmıştır. Çeyiz defterine, çeyizde yer alan eşyaların isimleri ayrı ayrı yazılmış ve karşılarında maddi değerleri belirtilmiştir. Defter etme de denilen bu uygulama, şahitlerin huzurunda gerçekleştirilerek taraflarca imzalanmıştır (Kademoğlu 1999; Tezcan 2000: 102).

Çeyiz eşyalarının düğün sürecinde sergilenmesi Osmanlı geleneğinde önemli bir yer tutmaktadır. Gelinin eşyaları, düğün boyunca misafirlerin gezip görebileceği şekilde gelin odasında düzenlenmiş ve teşhir edilmiştir. Sergilenen eşyalar arasında hamam ve havlu takımları, işlemeli başörtü ve tülbentler, yemeniler, ipek keseler, oyalı gömlek ve donlar, mendiller, işlemeli ev tekstilleri, yatak takımları, sofraya örtüleri, aynalar, süslenmiş süpürgeler, bakır mutfak eşyaları, sini, leğen, ibrik, hamam taşı, nalınlar, ayakkabılar ve kumaşlar gibi çok sayıda parça bulunmuştur. Ayrıca, gelinin düğün sonrası günlerde giymesi için on beş günlük elbise takımı hazırlanmış, buna ek olarak kürk veya manto gibi dış giyim unsurları da çeyize dâhil edilmiştir. Varlıklı ailelerde maddi durumun bir göstergesi olarak çiftlik hayvanı, tarla, bahçe, ev, araba hatta hizmetçi (halayık) dahi çeyiz eşyası arasında yer almıştır (Nutku 1993:

297-298). Padişahlar ise kızlarının düğünlerinde damadın makamına ve kendilerine duydukları itibara göre son derece değerli taşlar, eşyalar ve mülkler hediye etmiştir (Nutku 1993: 297-298).

Osmanlı saray düğünlerinde çeyiz serme ve çeyiz alayları büyük bir görkemle gerçekleştirilmiştir. Çeyiz eşyaları, katırlara ve arabalara yüklenerek şehir içinde dolaştırılarak halkın seyrine sunulmuştur. Çeyiz, halka resmi biçimde ilan edilerek taşınabilir parçalar çeyiz alayında aleni biçimde sergilenmiştir (Nutku 1993: 297-298). Osmanlı saray düğünlerinde çeyiz alayı genellikle Pazartesi günü yapılmış ve sultanın çeyizi damadın konağına büyük bir merasimle götürülmüştür (Uluçay 2020: 281) Padişahlar bu alayları umumiyetle alayın geçeceği yol üzerinde bulunan bir köşkten seyretmiştir (Uluçay 2020: 282). Öte yandan saraylarda düzenlenen çeyiz alayları, belirli bir teşrifat düzenine göre tertip edilmiştir. Küçük farklılıklar görülse de bu düzen, yüzyıllar boyunca büyük ölçüde korunmuştur. Örneğin, III. Ahmed'in kızı Fatma Sultan'ın 1709 yılında İstanbul'da yapılan düğününde alayın sıralaması bu geleneğe uygun şekilde oluşturulmuştur. Alayın başında asesbaşı, ardından subaşı, dergâh-ı âlî çavuşları, gedikli zaimler, divan-ı hümayûn kalemi hocaları, topçubaşı, cebecibaşı, kul kethüdası, yeniçeri ağası, sekbanbaşı, aşağı bölük ağaları, sipah ve silahtar ağaları, daha sonra ise dergâh-ı âlî kapıcıları, defterdar, nişancı, tersaneliler, Saray-ı Atik teberdârlar kethüdası ve çeşitli eşyaları taşımakla görevli teberdârlar yer almıştır (Nutku 1993: 297-298). Alaya katılan görevliler, merasim elbiseleri ve başlarındaki selimî, kallavî ve mücevveze kavukların görkemiyle dikkat çekmektedir. Bu ihtişamlı görüntü, sokaklara toplanan halkta büyük bir heyecan ve hayranlık uyandırmıştır. Çeyizi taşıyan katırların ve araba atlarının boyunlarına bile atlas ve diba kumaşlar asılarak süslemeler yapılmıştır. Böylece alay daha da göz alıcı bir hâle getirilmiştir. Çeyiz alayı geçidi sırasında tabilhâneler durmaksızın çalmış ve şehir halkına neşe içinde görkemli geçit törenini izletilmiştir (Uluçay 2020: 270-271). Bu gösterişli alaylar, yalnızca bir düğün merasimi olmanın ötesinde, Osmanlı sarayının ihtişamını ve teşrifat düzenini halka sergileyen birer güç ve itibar gösterisine dönüşmüştür. Sultanın kızına layık görülen bu görkem, hem hanedanın toplumsal meşruiyetini pekiştirmekte hem de devletin kudretinin simgesel bir temsili olarak Osmanlı siyasî kültüründe önemli bir yer edinmektedir.

2. IV. Mehmed'in Kızı Hatice Sultan ve Damat Musahip Mustafa Paşa

IV. Mehmed'in ilk kızı olan Hatice Sultan'ın 1660 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Padişah kızları arasında en uzun ömürlülerden biri olarak bilinir. Hayatı boyunca babası IV. Mehmed'in, amcaları II. Süleyman ve II. Ahmed'in, kardeşleri II. Mustafa ve III. Ahmed'in, ayrıca yeğeni I. Mahmud'un saltanat dönemlerine tanıklık etmiştir (Sakaoğlu 2015: 380-381). Buluş çağına ulaşmasının ardından, 1675 yılında ikinci vezir Musahip Mustafa Paşa ile evlendirilmesine karar verilmiş ve bu vesileyle Edirne'de yirmi gün süren görkemli bir düğün merasimi düzenlenmiştir. Bu evlilikten Hatice Sultan'ın dört oğlu dünyaya gelmiştir. Ancak, Musahip Mustafa Paşa'nın 1686 yılında vefat etmesiyle Sultan dul kalmıştır. Babasının, dul kalan kızını o dönemde eşkıyalığıyla tanınan Serçeşme Yeğen Osman Paşa ile

Hanedan Kadınlarının Evlilikleri ve IV. Mehmed'in Kızı Hatice Sultan'ın Dillere Destan Çeyizi

evlendirmeyi planladığı, hatta bu evliliğin gerçekleşmesi için Osman Paşa'dan Anadolu'daki eşkıyalık faaliyetlerini sona erdirmesini talep ettiği bilinmektedir. Ancak IV. Mehmed'in 1687'de tahttan indirilmesi üzerine bu evlilik gerçekleşmemiştir. Yeni padişah II. Süleyman, 1691 yılında Hatice Sultan'ı Morali Hasan Paşa ile evlendirmiştir. Hasan Paşa'nın 1713 yılında vefatıyla Sultan ikinci kez dul kalmıştır. Bundan sonra bir daha evlenmediği anlaşılmaktadır. Hayatının son dönemlerini hayır eserleri inşa ederek geçiren Hatice Sultan, 1743 yılında vefat etmiştir (Uluçay 2001: 68–69; Sakaoğlu 2015: 380–383).

Hatice Sultan'ın 1675 yılında evlendiği Damat Musahip Mustafa Paşa, şair ve musikîşinas olarak tanınan Kuloğlu Süleyman'ın oğludur. Aslen Bolu doğumlu olan Paşa, Osmanlı sarayında görev almasıyla kariyerinde önemli bir dönüm noktasına ulaşmıştır (Özbay Kara 2024: 393). Babasının vefatının ardından Dârüssaâde Ağası Solak Mehmed Ağa tarafından Enderun'da Hazine Odası'na alınmış, burada çiraklık döneminde terbiye ve eğitim görmüştür (Aydar 2025: 394). İlk görevine Hazine Odası'nda başlayan Mustafa Ağa, 1663 yılında Has Oda'ya nakledilmiş ve burada gösterdiği hizmetler sayesinde padişahın dikkatini çekmiştir. 5 Ağustos 1663 tarihinde üç tuğla padişah musahipliği¹ rütbesine yükselerek saray çevresinde önemli bir konum elde etmiştir (Özbay Kara 2024: 394). IV. Mehmed'in yakın dostu ve güvendiği bir devlet adamı haline gelen Musahip Mustafa Paşa, uzun yıllar boyunca hem idari hem de siyasi meselelerde etkili bir rol oynamıştır (İpşirli 2020: 230–231). 1666'da ikinci vezirliğe tayin edilmiş, 1672–1673 yıllarında rikâb-ı hümâyûn hizmetinde bulunmuş, 19 Kasım 1673'te rikâb-ı hümâyûn kaymakamlığına atanmıştır. Ardından 1683'te kaptan-ı derya, Ocak 1685'te Mora seraskeri, Ağustos–Eylül 1685'te ise Boğaz muhafızı olarak görev yapmıştır. Bu son görevini ölümüne kadar sürdürmüştür (Derin 2009: 159, 243, 244, 415; Ekinci 2018: 1722).

Sultan IV. Mehmed ile Musahip Mustafa Paşa arasındaki sadakate dayalı yakın ilişki, Hatice Sultan'ın Musahip Mustafa Paşa ile evlendirilmesiyle pekişmiş ve paşaya sarayla akrabalık bağı kazandırmıştır. Bu akrabalık, paşaya hem saray hem de devlet yönetiminde yüksek bir itibar sağlamıştır. Dolayısıyla bu evlilik, Mustafa Paşa'nın kariyerinde belirleyici bir dönüm noktası olmuştur. Hatice Sultan ile evliliğinin ardından Mustafa Paşa, saray etkinliklerinde ve törenlerde daha görünür hale gelmiş, sosyal çevresini genişletmiş ve saray yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Aydar 2025: 397).

2.1. Hatice Sultan ve Damat Musahip Mustafa Paşa'nın Düğün Merasimleri

Hatice Sultan ile Damat Musahip Mustafa Paşa'nın düğünü için şenlik emini olarak eski Dârüssaâde Ağası Abdurrahman Ağa görevlendirilmiştir. IV. Mehmed'in şehzadesi Mustafa'nın sünnet şenliği devam ederken, Hatice Sultan'ın düğün hazırlıkları da eşzamanlı

¹ Musahip, Osmanlı saray teşkilâtında saraydaki görevliler içinde vezir ve beylerbeylerinden padişaha danışmanlık yapan, kişiliği ve bilgisiyle temayüz ederek ona arkadaşlıkta bulunanlar için kullanılmıştır. Daha çok eğlence arkadaşı, şiir ve şarkı söyleyerek padişahın hoş vakit geçirmesini sağlayan nedimden farkı resmî bir özellik taşıması, devlet işlerinde, iç ve dış meselelerde görüşlerine başvurulmasıdır. Bkz; İpşirli 2020: 230-231.

olarak başlamıştır. Bu hazırlıklar kapsamında veziriazamın önderliğinde ziynet eşyaları hazırlanmış, mücevherler temin edilmiş, Defterdar Ahmed Paşa tarafından yirmi kese altın takdim edilmiştir. Damat Paşa, yirmi gün boyunca sarayında çeşitli şenlikler ve eğlenceler düzenlemiştir (Râşid Mehmed Efendi & Çelebizâde Âsım Efendi 2013: 189–190; Nutku 1987: 62).

Düğünün sekizinci günü veziriazam, şeyhülislam, ulema, vezirler ve devlet erkânı davet edilmiştir. Dokuzuncu gün, yine ileri gelenler ve âlimlerin katıldığı törenler düzenlenmiştir. Onuncu gün ise ziyafetler, eğlenceler ve seyirlik oyunlar tertip edilmiştir (Râşid Mehmed Efendi & Çelebizâde Âsım Efendi 2013: 189–190; Nutku 1987: 62). On dördüncü gün ise görkemli bir geçit töreniyle Hatice Sultan'ın çeyizi Damat Paşa'nın sarayına taşınmıştır (Râşid Mehmed Efendi & Çelebizâde Âsım Efendi 2013: 189–190; Nutku 1987: 64).

Gelin Sultan, arabasına bindikten sonra alay hareket etmiş; gelenek uyarınca vezirler ve devlet ileri gelenleri gelin arabasının arkasından yürümüştür. Arkalarından nahıllar, iki gümüş nahıl, şeker bahçeleri, yüz kapıcı, iki yüz eski saray baltacısı ve Mushaf taşıyan baltacılar gelmiştir. Alayın önünde Dergâh-ı Âli yeniçerilerinin ağası, ocak ağaları, imamlar, sipahi ve silahtar ağaları, müteferrikalar, divan hocaları, kapıcıbaşları, mimar ağa, tersane kethüdası ve hekimbaşı yer almıştır. Ardından kadıaskerler, vezirler, şeyhülislam ve veziriazam yürümüştür. Alay sonunda Hatice Sultan'ın gümüş arabası ve ardından yirmi bir araba yer almış, kara ağalar halka çil paralar saçmıştır (Nutku 1987: 63). Bu geçit töreni halk tarafından büyük bir ilgiyle izlenmiştir. Hatice Sultan'ın çeyizi seksen altı katırla taşınmıştır. Yükler arasında kaftanlık kumaşlar, yatak takımları, halılar, örtüler, süslü mum sofraları, altın kaplama şamdanlar, mücevherli terlikler, bilezikler, gerdanlıklar, dürbünler ve çeşitli şeker bahçeleri bulunmuştur. Şekerden yapılmış bülbüller, tavuslar, aslanlar ve balıklar gibi figürler geçit alayını süslemiştir (Nutku 1987: 64). Şenlikler süresince üç gün boyunca cambaz gösterileri yapılmış; cambazlar Sultan Selim Camii'nin minaresine ip gererek tehlikeli numaralar sergilemiştir (Nutku 1987: 86). Edirne'de, Damat Mustafa Paşa Sarayı'nda gerçekleştirilen düğün sırasında yangın çıkma ihtimaline karşı fişek gösterileri yapılmamış, bunun yerine süslü kandillerle donanma düzenlenmiştir (Nutku 1987: 118). Bu düğün, dönemin şartlarına göre son derece yüksek maliyetli olmuştur. Damat Musahip Mustafa Paşa'nın verdiği hediyeler, vekillerin atanması, evlilik sözleşmesi ve başlık bedeli, neredeyse Mısır'ın yıllık gelirine eşit bir masraf düzeyine ulaşmıştır (Alderson 2018: 119–120).

Bu yüksek maliyet, yalnızca bir kutlamanın ötesinde, Osmanlı sarayının ihtişamını ve prestijini sergileme amacını yansıtmaktadır. Hatice Sultan ve Damat Musahip Mustafa Paşa'nın düğünü, saray geleneğinin kurallarına uygun olarak düzenlenen uzun süreli törenler, değerli hediyeler ve görkemli geçitlerle, sosyal hiyerarşiyi pekiştirme ve devlet otoritesini gözler önüne serme işlevi görmüştür. Bu açıdan düğün, sadece bir evlilik merasimi değil, aynı zamanda XVII. yüzyıl Osmanlı elit kültürünün ve devlet protokolünün anlaşılması için önemli bir örnek teşkil etmektedir.

2.2. Hatice Sultan'ın Dillere Destan Çeyizi

Osmanlı saray düğünleri içerisinde Hatice Sultan'ın çeyizi, zenginliği ve gösterişiyle ayrı bir yer tutmaktadır. Bu yönüyle dönemin en dikkat çekici saray düğünlerinden biri olarak öne çıkmış; çeyizin ihtişamı halk arasında hayranlık uyandıran bir şöhrete kavuşmuş ve zamanla dillere destan bir nitelik kazanmıştır. Ancak kaynaklarda Hatice Sultan'ın çeyizinin içeriğine ilişkin ayrıntılı bilgiler bulunmamaktadır.

Sultan'ın çeyizi, D.02280.0001.00 numaralı çeyiz defterine kaydedilirken defterin numaralandırılmamış ilk sayfasında "Sene 1086. Hazînedâr Ali Ağa yediyle cihâz-ı hümmâyûn hıfz olunmak için gelen eşyâlar bu deftere kayd olundu" şeklinde bir bilgilendirme yapılmıştır (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00). Defterin numaralandırılmaya başlanan ilk sayfasında ise "Sene seksen beş şehr-i Şevvâl'in yirmi altın günü bir ay cihâz-ı hümmâyûn hazînedâr ağa yediyle dâhil-i hazîne-i Enderûn olunmuşdur" ifadesi yer almakta, bu kaydın hemen ardından çeyize ait eşyaların dökümüne geçilmektedir (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 2a). Söz konusu ifadelerden, çeyizin ilk etapta Enderûn Hazinesi'ne teslim edilerek muhafaza altına alındığı ve hazırlık sürecinin 23 Ocak 1675 tarihinden önce başladığı anlaşılmaktadır.

Deftere kaydedilen eşyaların kumaş türleri, menşei, miktarları ve altın, sim ya da bakır gibi hangi materyallerden imal edildiklerine dair ayrıntılı kayıtlar bulunmaktadır. Hatice Sultan'a ait çeyiz, içerdiği unsurların kullanım alanları esas alınarak sınıflandırılmıştır. Kayıtlara göre çeyizde giyim eşyaları veya mücevherli takılar yer almamakta; ağırlıklı olarak ev donanımına yönelik eşyalar, yorgan, minder, makat, şilte, mutfak ve sofraya gereçleri ile hamam ve temizlik malzemeleri bulunmaktadır. Öte yandan, Sultan'ın çeyizi deftere kaydedilirken yer yer sandık numaraları da belirtilmiştir. Ancak bu numaraların belirli bir aritmetik sıra izlemediği görülmektedir. Toplamda 56 sandıktan müteşekkil olduğu anlaşılan çeyize ilişkin kayıtlarda yalnızca 5, 11, 13, 18, 20, 21, 24, 25, 27, 46 ve 56 numaralı sandıklara dair bilgiler bulunmaktadır. Bunun yanında, bazı eşyalar sandık bilgisi verilmeksizin kaydedilmiştir. Bu nedenle çeyiz eşyalarının sandık sırası yerine kullanım alanları ve işlevsel niteliklerine göre değerlendirilmesi daha anlamlı ve sistematik bir yöntem olarak benimsenmiştir. Bununla birlikte, kayıtlarda yer alan sandık numaraları da ayrıca açıklanacaktır.

2.2.1 Ev Tekstili ve Döşeme Eşyaları

Hatice Sultan'ın çeyizinde yer alan ev tekstili ve döşeme eşyaları arasında yorgan, yastık, minder, makat, şilte, ocak yaşmağı ve cibinlik gibi unsurlar bulunmaktadır. Bu eşyalar arasında sayı bakımından en kalabalık grubu yorganlar oluşturmaktadır. Nitekim çeyiz defterinde toplam yüz elli yedi adet yorgan kaydedilmiştir. Günümüz dünyasında teknolojinin gelişmişliği bu rakamı abartılı gibi gösterse de, XVII. yüzyıl Osmanlı konut kültürü ve dönemin yaşam koşulları dikkate alındığında, yorganın hem ısınma hem de dekoratif bir unsur olarak başlıca tekstil ürünlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde karyola olmadığından yataklar yere serilmiş, altına halı, üstüne yün döşek, şilte,

çarşaf, yastık ve yorgan konulmuştur. Yorganlar genellikle canfes kumaştan yapılarak, hafif olmaları için ipekle işlenmiştir (Okca, Tüfekçi & Erten 2020: 1767). Yorgan yüzleri ise genellikle dar kumaşlardan dikildiğinden, kumaşlar yorganın ortasında birleştirilmiştir (Özcan & Bozyaka 2021: 930). Özellikle XVI. ve XVII. yüzyıllarda yorgan yüzü olarak kullanılan kadife, atlas, ipek ve keten gibi kumaşlar; altın ya da gümüş teller, değerli taşlar ve pullarla süslenerek özel tören ve ritüellerde kullanılan önemli öğeler haline gelmiştir (Okca, Tüfekçi & Erten 2020: 1764–1765). Bu bağlamda Hatice Sultan'ın çeyizinde yer alan yorganlar, yalnızca birer ev tekstili ürünü değil, aynı zamanda zenginliği ve ihtişamı temsil eden sanatsal bir ifade biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim çeyizde yer alan yorganlar sıradan parçalar olmaktan ziyade, dönemin en nadide kumaşlarıyla kaplanmış ve özenle işlenmiş eserlerdir. Sayıca fazla olmalarına rağmen nitelik bakımından son derece seçkin örnekler teşkil etmektedir. Çeyizi kayıt altına alan hazinedar, yorganlara ilişkin kumaş türü, renk, işleme tekniği ve süsleme özellikleri gibi ayrıntıları titizlikle kaydetmiştir (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 2b, 3a-b, 4a-b, 6b).

Hatice Sultan'ın çeyizinde yer alan yorganların menşei, adetleri, kumaş türleri ve süsleme özellikleri Tablo 1'de toplu bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 1: Hatice Sultan'ın Çeyizinde Yer Alan Yorganların Özelliklerine Göre Dağılımı

Menşei	Adet	Kumaş Türleri	Renk Özellikleri	Süsleme/İşleme
Âcem	26	Seraser, dibâ	Sarı, beyaz	Sarı pullu, beyaz telli, sırmalı
İstanbul	32	İstanbul çekmesi	Beyaz, mavi, kırmızı, gül	Simli hare, telli
Yemenî	12	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş
Menşei Belirtilmeyen	87	Seraser, sandal, dibâ, keremsûd	Beyaz, sarı, kırmızı, mavi, gül	Telli, kırmızı taraklı, zer-dûz, kılaptanlı, telkârî, kalem-kârî, saçaklı, derârî
Toplam	157			

Kaynak: (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 2b, 3a-b, 4a-b, 6b).

Hatice Sultan'ın çeyizinde, Acem, İstanbul ve Yemenî menşeli yorganların yanı sıra, menşei belirtilmeyen ancak kumaş ve işleme özellikleriyle tanımlanan çok sayıda örnek bulunmaktadır (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 2b, 3a-b, 4a-b, 6b).

Acem yorganları, çeyizdeki en dikkat çekici gruplardan biridir. Toplam yirmi altı adet olan bu yorganların büyük kısmı seraser² kumaştan yapılmış olup, aralarında dibâ³ kumaşlı

² Çözgü ipliği ipek, atkı ipliği altın alaşımli gümüş tel ya da gerçek gümüş kullanılarak dokunduğundan çok pahalıya mal olan bir kumaştır. Bu nedenle yalnızca saray ve devlet ileri gelenleri tarafından kullanılabilmiştir. XVI. yüzyılın en değerli kumaş türüdür (Tez 2008: 19; Salman 2011: 223).

³ İri çiçek desenleri ile dokunmuş ipekli ve renkli, kalın atlas ya da canfes türü bir kumaştır. Motif atkılarında kılaptan, sırma, sim gibi altın ve gümüş iplikler kullanılarak dokunmuştur (Tez 2008: 15; Salman 2011: 124)

Hanedan Kadınlarının Evlilikleri ve IV. Mehmed'in Kızı Hatice Sultan'ın Dillere Destan Çeyizi

örnekler de bulunmaktadır. Genellikle sarı ve beyaz renklerin hâkim olduğu bu yorganlar; sarı pullu, beyaz telli ve sırmalı süslemeleriyle öne çıkmaktadır. İstanbul menşeli yorganlar ise otuz iki adettir. Bu gruptaki yorganlarda çoğunlukla İstanbul çekmesi⁴ olarak bilinen kumaş kullanılmıştır. Renk yelpazesi oldukça geniş olup beyaz, mavi, kırmızı ve gül renkli tonların yanı sıra, simli hare ve telli dokulara da yer verilmiştir. Yemenî yorganların sayısı on iki adettir. Özellikleri hakkında bilgi verilmeyen Yemenî yorganların farklı çeşit ve renklerde olduğu belirtilmektedir (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 2b, 3a-b, 4a-b, 6b).

Menşei belirtilmeyen diğer yorganlar, kullanılan kumaş türleri ve süsleme teknikleri esas alınarak tanımlanmıştır. Bu grupta telli, kırmızı taraklı, zer-dûz⁵, kılaptanlı⁶, telkârî⁷, kalem-kârî⁸, beyaz çiçekli, saçaklı ve derârî⁹ gibi farklı işleme ve bezeme örnekleri yer almaktadır. Renk tercihleri incelendiğinde beyaz ve sarının öne çıktığı, bunları kırmızı, mavi ve gül (pembe) tonlarının izlediği görülmektedir (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 2b, 3a-b, 4a-b, 6b). Genel olarak kumaş dağılımı incelendiğinde, en fazla kullanılan türlerin Acem seraseri ve İstanbul çekmesi olduğu; bunları sırasıyla sandal,¹⁰ diba ve keremsûd¹¹ kumaşların izlediği görülmektedir (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 2b, 3a-b, 4a-b, 6b).

Hatice Sultan'ın çeyizinde yorganlardan sonra en fazla yer kaplayan ev döşeme eşyası minderlerdir. Minder, üzerine oturmak ve yatağa yayılmak için içine ot, pamuk veya yün doldurulan kalın şilte (Pakalın 1971: 536) Toplamda doksan üç adet olan minderlerin beşi *köşk minderi*, otuz ikisi ise *kebir minder* olarak tanımlanmıştır. Diğer minderlerde ise renk, kumaş ve işleme türlerine ilişkin ayrıntılar verilmiştir. Buna göre çeyizde yer alan minderler; seraser, çatma, kadife, telli kadife, dibâ ve atlas gibi değerli kumaşlardan üretilmiştir. Ağırlıklı olarak kırmızı tonlarının tercih edildiği bu minderlerde siyah ve mavi renklere de rastlanmaktadır. Çoğu saçaklı ve taraklı biçimde süslenmiş olan minderler, estetik görünümün yanı sıra dönemin saray konfor anlayışını da yansıtmaktadır. Ayrıca bazı minderlerin sandık numarası da belirtilmiştir. Nitekim 46 numaralı sandıkta otuz dört adet minder kaydedilmiştir (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 2a, 4b).

Minderler ile ilgili ayrıntılı veriler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Hatice Sultan'ın Çeyizinde Yer Alan Minderlerin Dağılımı

Minder Türü	Adet	Kumaş Türleri	Renk/Süsleme Özellikleri	Sandık Bilgisi
Köşk minderi	5	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş

⁴ Bir çizgisi ipek, bir çizgisi pamuk ipliğiyle bez ayağı örgüde dokunan yollu kumaştır (Salman 2011: 208).

⁵ Sırmalı, sırma ile işlenmiş anlamına gelmektedir (Parlatır 2016: 1866).

⁶ Kılap denilen eğirme çarkıyla sarılan sırma veya tel ile karışık ipek veya pamuk ipliklidir (Parlatır 2016: 893).

⁷ Gümüş veya altın işleme ile yapılmış eşyadır (Parlatır 2016: 1678).

⁸ Kalemkârın veya nakkaşın elinden çıkmış, usta işi anlamını taşımaktadır (Parlatır 2016: 826).

⁹ Parlak renkli şeyler (Parlatır 2016: 333).

¹⁰ Hindistan'dan gelen bir tür kokulu ağaç ile bir pamuk iplikle dokunmuş elbiselik kumaşın adıdır. Dalı ve benekleri bulunmaktadır (Salman 2011: 222).

¹¹ Bir tür ipekli kumaştır. Kışlık bir kumaş türü olduğu belirtilmektedir (Parlatır 2016: 884)

Kebir minder	32	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş
Diğer minderler	56	Seraser, çatma, kadife, telli, kadife, dibâ, atlas	Kırmızı ağırlıklı; siyah, mavi, saçaklı, taraklı	46 no'lu sandıkta 34 adet

Kaynak: (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 2a, 4b).

Çeyizde yer alan bir diğer döşeme eşyası makat ve şiltelerdir. Makat, hem tahtadan yapılan divan, hem de divanın üzerine yayılan önü saçaklı örtüdür (Özdemir 2021: 196). Şilte ise yün döşek veya ot minder üzerine yapılan pamukla dolmuş hafif ve yumuşak bir döşeme eşyasıdır (Parlatır 2016: 1581). Kayıtlarda on dokuz adet makat ve on iki adet şilte bulunmaktadır. Makatların çoğu telli kadife kumaştan yapılmış olup çiçekli, sırmalı ve taraklı süslemelere sahiptir. Bu eşyalar arasında hâkim renk kırmızıdır, ancak bazı örneklerde mavi tonlarında süslemelere de rastlanmaktadır. Şilteler hakkında yalnızca sayıları ve sandık numaraları verilmiş, ayrıntılı bir tasvir yapılmamıştır. Buna göre on iki adet şilte 56 numaralı sandıkta yer almaktadır (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 2a-b, 3a, 5a).

Makat ve şilteler ile ilgili ayrıntılar Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3: Hatice Sultan'ın Çeyizinde Yer Alan Makat ve Şiltelerin Dağılımı

Eşya Türü	Adet	Kumaş Türleri	Renk/Süsleme Özellikleri	Sandık Bilgisi
Makat	19	Telli kadife	Çiçekli, sırmalı, taraklı; kırmızı ağırlıklı, bazıları mavi tonlu	Belirtilmemiş
Şilte	12	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	56

Kaynak: (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 2a-b, 3a, 5a).

Hatice Sultan'ın çeyizinde yer alan bir diğer ev tekstili eşyası yastıklardır; 5 numaralı sandıkta toplam on beş çift yastık kaydedilmiştir. Yastık, başın altına koyulan ya da sırtın dayanması için kullanılan içi pamuk, yün, ot gibi malzemelerle doldurulan küçük minder manasına gelmektedir (Yardım ve Polat 2025: 387). Bu yastıkların on bir çifti kırmızı atlas kumaş üzerine sırma işlemeli, dört çifti ise kırmızı kadife kumaş üzerine sırma tel işlemelidir (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 6a). Çeyizde ayrıca on yedi adet perde bulunmaktadır. Atlas kumaştan yapılan bu perdelerin zemini kırmızı olup siyah, sarı ve şarabı¹² renkli detaylarla süslenmiştir. Aynı sandıkta yer aldığı belirtilen dört adet kapı perdesi ise kırmızı çuha kumaştan yapılmıştır (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 2a, 6a).

Hatice Sultan'ın çeyizinde yer alan yastık, perde ve diğer ev tekstili eşyalarına ilişkin bilgiler Tablo 4'de toplu halde sunulmuştur.

Tablo 4: Hatice Sultan'ın Çeyizinde Yer Alan Diğer Ev Tekstili ve Döşeme Eşyaları

Eşya Türü	Adet	Kumaş/Özellik	Sandık No
-----------	------	---------------	-----------

¹² Şarap renkli anlamına gelmektedir (Parlatır 2016: 1558).

Hanedan Kadınlarının Evlilikleri ve IV. Mehmed'in Kızı Hatice Sultan'ın Dillere Destan Çeyizi

Yastık	15 çift	Kırmızı atlas ve kadife, sırma tel işlemeli	5
Perde	17	Kırmızı atlas, siyah-sarı-şarabî detaylı	Belirtilmemiş
Kapı perdesi	4	Kırmızı çuha	5, 20
Cibinlik	2	Keçi yünü astarlı, taraklı atlas	Belirtilmemiş
Ocak yaşmağı	1	Kırmızı kadife, inci işlemeli	56
Nihâlî	2	Seraser, kadife, atlas, zer-dûz	18, 46
Kahve makraması	12	Sırma işlemeli	5
Bohça	25	Sırma işlemeli	5
Mum sofrası	13	Sim pullu, kadife, sim işlemeli	27

Kaynak: (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 2a,4b, 6a-b, 7a, 12a).

Söz konusu çeyizde, ev tekstli eşyası olarak değerlendirilebileceğimiz diğer parçalar arasında iki adet cibinlik, bir adet ocak yaşmağı, iki adet nihâlî, on iki adet kahve makraması, on üç adet mum sofrası ve yirmi beş adet bohçadan söz edilebilir. Cibinlik, Sivrisinek ve benzeri hayvanlar korunmak için yatağın üstüne açılan tül den örtüdür (Parlatır 2016: 253). Çeyizde yer alan cibinliklerden biri kırmızı renkli olup keçi yünü astarlıdır; diğeri ise yeşil ve sarı renkli taraklı atlas kumaştan yapılmıştır (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 4b).

Yaşmak, kadınların başlarını ve yüzlerini sardıkları örtüye verilen bir isimdir (Pakalın 1971: 606). Çeyiz defterinde geçen *ocak yaşmağı* ifadesinin ise yemek pişirilirken kullanılan bir örtü türünü ifade ettiği düşünülmektedir. Hatice Sultan'ın çeyizinde, 56 numaralı sandıkta kayıtlı olan ocak yaşmağı kırmızı kadife kumaş üzerine inci işlemler ile süslenmiştir (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 4b).

Hatice Sultan'ın çeyiz defterinde yer alan nihâlî, halı, kilim veya sahan altlığı anlamına gelmektedir (Develioğlu, 2023: 977). Çeyiz defterinde iki kez kaydedilen nihâlîlerden biri 46, diğeri ise 18 numaralı sandıkta yer almaktadır. 46 numaralı sandıkta kayıtlı olan nihâlî, seraser ve kadife kumaş olarak tanımlanmıştır. 18 numaralı sandıkta bulunan nihâlî ise ortası beyaz, etrafı kırmızı atlas zer-dûz işlemeli olarak tasvir edilmiştir (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 4b-6b).

Makrama, kumaş parçası, nakışlı yün örtü, başörtüsü, el bezi ve yatak örtüsü gibi pek çok anlamı içinde barındıran, ancak genel olarak *örtü* anlamına gelen bir kelimedir (Parlatır, 2016: 1004). Hatice Sultan'ın çeyizinde bu eşya *kahve makraması* ifadesiyle geçtiğinden, kahve hazırlanırken kullanılan bir örtü ya da el bezi olduğu düşünülmektedir. Söz konusu kahve makramaları 5 numaralı sandıkta kayıtlı olmakla beraber sırma işlemelidir. Aynı sandıkta

yirmi beş adet bohçanın da kaydı bulunmaktadır. Bohça, dört köşeli, dört köşesi aynı yere gelen bağlamaya ya da sarmaya yarayan ve bu amaçla kullanılan kumaşa denir (Parlatır, 2016: 208). Günümüz çeyiz geleneğinde hala çeyizi süslemek adına kullanılan bu parça, Hatice Sultan'ın çeyizinde sırma işlemler ile süslenmiştir (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 6a).

Son olarak Hatice Sultan'ın çeyizinde yer alan mum sofraları, 27 numaralı sandıkta kayıtlıdır. Kaynaklarda *mum sofrası* ifadesine dair doğrudan bir açıklama bulunmamaktadır. Ancak mum ve sofrta kelimesinin birlikte kullanımı, bu ifadenin özellikle akşam yemeklerinde aydınlatma amacıyla kullanılan, mumların yerleştirildiği bir sofrta örtüsünü ifade ettiğini düşündürmektedir. Çeyiz defterinde kayıtlı on adet mum sofrası sim pullu kadife, üç adedi ise sim işlemelidir (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 7a, 12a).

2.2.2 Mutfak Gereçleri

Hatice Sultan'ın çeyiz defterinde, dönemin saray mutfağının zenginliğini ve ihtişamını yansıtan pek çok mutfak gereğine yer verilmiştir. Defterde kayıtlı eşyalar arasında hem gündelik kullanımda yer alan bakır ve fağfuri (porselen) kaplar, hem de altın, sim (gümüş) ve yıldız işlemleriyle süslenmiş, estetik yönü öne çıkan değerli parçalar bulunmaktadır. Çeyizdeki mutfak eşyaları arasında kahve ibriği,¹³ kahve matarası, kahve sitili,¹⁴ havan,¹⁵ kahve tepsisi, kahve fincanı ve fincan tabağı gibi kahve gereçlerinin yanı sıra; şeker kutuları ve tuzluklar ile ocak kazanı, ateş-dân,¹⁶ tandır, ateşlik,¹⁷ ateşküre ve tennûr¹⁸ gibi pişirme araçları da yer almaktadır. Bunun dışında sahan ve kapaklar, nalbeki,¹⁹ leğen ve ibrikler, tabaklar, taslar, kâseler ve yekmerdiler²⁰ yemek servisine ilişkin unsurları oluşturmaktadır. Son olarak bardak, sürahi ve tepsiler ile kaşık, satır,²¹ maşrapa, lenger,²² kumkuma²³ ve sürgü²⁴ gibi mutfak gereçleri de Hatice Sultan'ın çeyizinde kayıtlı diğer eşyalar arasında bulunmaktadır. (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 5a-b, 6a-b, 7a, 12a-b)

¹³ Kahveyi pişirmek için kullanılan araç gereçlerdendir. Bakır, gümüş, altın formlarda bulunabilir (Pekyaman ve Taş 2024: 903).

¹⁴ Ortasındaki çukura küllü ateş konulan ve üzerine kahve güğümü oturlan, uç noktasına takılmış zincirlerin bir halkada birleştirilmesiyle elde taşınabilen, ayaklı, leğen formunda bir düzenektir. Kahve sitilleri bakır, pirinç ve gümüşten yapılmış, oyma, ajur, kazıma ve kabartma teknikleriyle bezenmiştir (Pekyaman ve Taş 2024: 905).

¹⁵ Ahşap, mermer ya da bronz formlarda kavruan soğutulmuş çekirdekleri öğütmek için kullanılan araçtır (Pekyaman ve Taş 2024: 903)

¹⁶ Ateş toplanan yer, ocak, mangal (Parlatır 2016: 116).

¹⁷ Ateş yanan yer, ocak, külhan. (Parlatır 2016: 116).

¹⁸ Ekmek pişirmeye yarayan topraktan yuvarlak fırın, tandır (Parlatır 2016: 1689).

¹⁹ Küçük sahan anlamına gelmektedir (Özden 2023: 147)

²⁰ Tek kişinin kullanabileceği ebatta çanakdır (Pala 2010: 178). Bakır, porselen, gergedan boynuzundan yapılmıştır (Kıvrım 2013: 255).

²¹ Et kesmeye ve kemik kırmaya yarayan enli büyük kesici alet (Parlatır 2016: 1464).

²² Yayvan ve açık, kenarları geniş, büyük bakır sahan veya tepsidir (Ölmez ve Kılınç 2015: 58).

²³ Her tarafı yuvarlak testi ve mürekkep şişesi (Parlatır 2016: 934).

²⁴ Birçok anlamı vardır. Ancak burada bakır evanilerden söz edildiği için öğendire (sofrta sinisi) anlamında kullanıldığı düşünülmektedir (Parlatır 2016: 1543)

Hanedan Kadınlarının Evlilikleri ve IV. Mehmed'in Kızı Hatice Sultan'ın Dillere Destan Çeyizi

Osmanlı mutfağının vazgeçilmez unsurlarından biri olan kahve, gerek pişirme gerekse içme araçlarıyla Hatice Sultan'ın çeyizinde yer almakta; böylece yalnızca hazırlanışıyla değil, sunumu ve içimiyle de dönemin kültürel hayatında özel bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Sultan'ın çeyizinde otuz adet kahve ibriği, yirmi adet bakır kahve sitili, otuz adet bakır kahve tepsisi, on adet kahve matarası, kırk altı adet farklı formlarda fincan, elli adet altın fincan tabağı ve beş adet gümüş havan bulunmaktadır (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 5a, 6a-b, 7a). Çeyiz defterinde, fincanlar 18 numaralı, altın fincan tabakları 24 numaralı, sim havanlar ise 25 numaralı sandıkta kayıt altına alınmış; diğer kahve gereçleri ise sandık numarası belirtilmeksizin kaydedilmiştir (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 5a, 6a-b, 7a).

Saray mutfağının işleyişine dair önemli ipuçları sunan çeyizde, dönemin yemek pişirme kültürünü yansıtan çeşitli araçlara da yer verilmiştir. Bunlar arasında bir adet ocak kazanı, on adet tennûr, yirmi adet bakır ve bir adet gümüş kaplama tandır, iki adet gümüş ateş-dân, otuz adet bakır ateşlik ve bir adet gümüş ateş-küre gibi unsurlar bulunmaktadır. Sim kaplama tandır ve ateş-küre 20 numaralı, ateş-dânlar ise 25 numaralı sandıkta yer almak almaktadır (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 5a-b, 6a-b, 7a, 12b).

Hatice Sultan'ın çeyizinde yalnızca yemeklerin pişirilmesine yönelik araç gereçler değil, aynı zamanda hazırlık ve sunum aşamalarında kullanılan çok çeşitli sofrta takımları da dikkat çekmektedir. Hanedan kızlarının çeyizlerinde görülen zenginlik ve çeşitlilik burada da açık biçimde kendini göstermektedir. Bu kapsamda otuz adet mertebeni, yirmi altı adet fağfuri, on sekiz adet sırçalı ve iki adet sade tabak kaydedilmiştir. Bazı tabakların ise yekmerdi adı verilen kapaklı küçük kâselerle takım hâlinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Toplam yetmiş altı adet yekmerdi mevcuttur. Kâseler arasında da önemli bir çeşitlilik görülmekte olup fağfuri ve mertebeni türlerinde olmak üzere elli üç adet kâse kayıtlıdır; bunların altısı mertebeni, kırk yedisi ise fağfuridir. Çeyizde ayrıca üç adet sim kapaklı tas, on adet hoşaf tası ve yirmi bir adet küçük tas yer almakta; taslardan birinin altın olması, hanedan çeyizlerinde değerli maden kullanımının önemini göstermektedir. Sahanlar arasında yetmiş adet kapaklı sahan ile altmış üç adet sırçalı ve eski maden sahan bulunurken, kırk adet kapaklı tencerenin de kaydedildiği görülmektedir. Öte yandan çeyizde yirmi adet yaldızlı ve dört adet sim leğen ile ibrik, yirmi adet satır, dört adet kapaklı ve bir adet altın şeker kutusu, otuz adet kaşık yer almaktadır. Ayrıca yirmi beş adet sim ve bir adet altın tepsi ile dört adet sim sürahi ve bir adet billur bardak da çeyizde kayıtlıdır. Bunlara ek olarak iki adet hoşaf lengeri, otuz adet fanus, bir adet kumkuma, beş adet sürgü, bir adet tuzluk ve bir adet sim maşa da Hatice Sultan'ın çeyizinde yer alan diğer mutfak gereçleri arasındadır. Söz konusu tüm eşyaların 11, 18, 20, 21, 25 ve 27 numaraları sandıklarda kayıt altına alındığı anlaşılmaktadır (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 5a-b, 6a-b, 7a, 12b).

Hatice Sultan'ın çeyizindeki mutfak eşyaları ile adet, malzeme ve sandık bilgileri Tablo 5'te toplu halde sunulmuştur.

Tablo 5: Hatice Sultan'ın Çeyizinde Yer Alan Mutfak Eşyaları

Eşya Türü	Adet	Malzeme/Özellik	Sandık No
Kahve ibriği	30	Bakır	20
Kahve matarası	10	Bakır	11
Kahve sitili	20	Bakır	20
Kahve tepsisi	30	Bakır	20
Kahve fincanı	46	Farklı form ve boyutlarda	18
Fincan tabağı	50	Altın kaplama	24
Havan	5	Gümüş	25
Ocak kazanı	1	Gümüş	20
Tennûr	10	Bakır	20
Tandır	21	Belirtilmemiş	20
Ateş-dân	2	Gümüş	25
Ateşlik	30	Bakır	20
Ateşküre	1	Gümüş kaplama	20
Tabak: Mertebeni	30	Porselen	27
Tabak: Fağfuri	26	Porselen	18, 27
Tabak: Sırçalı	18	Sırçalı	18, 27
Tabak: Sade	2	Sade	18
Yekmerdi	76	Fağfuri, cevahir	18, 27
Kâse	53	Fağfuri/Mertebeni	21,27
Sim Kapaklı Tas	3	Sim kaplama	11
Hoşaf Tası	10	Bakır	20
Küçük Tas	21	Bakır	20
Kapaklı Sahan	70	Bakır	20
Sırçalı Sahan	63	Sırçalı/ Eski Maden	18
Kapaklı Tencere	40	Bakır	20

Hanedan Kadınlarının Evlilikleri ve IV. Mehmed'in Kızı Hatice Sultan'ın Dillere Destan Çeyizi

Leğen	24	Gümüş / Yıldızlı	20
İbrik	24	Gümüş / Yıldızlı	20, 27
Satır	20	Bakır	20
Kaşık	30	Bakır	20
Tepsi	26	Gümüş / Altın	27
Sürahi	4	Gümüş	27
Bardak	1	Billur	27
Hoşaf lengeri	2	Bakır	20
Fanus	30	Bakır	20
Kumkuma	1	Gümüş	27
Sürgü	5	Bakır	20
Tuzluk	1	Fağfuri	18
Maşa	1	Gümüş	20

Kaynak: (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 5a-b, 6a-b, 7a, 12b).

2.2.3 Banyo ve Hamam Gereçleri

Hatice Sultan'ın çeyizinde mutfak ve sofraya gereçlerinin yanı sıra temel banyo ve temizlik eşyalarına da yer verilmiştir. Çeyizde bulunan güğüm, leğen, tas, maşrapa ile hamam ve çamaşır leğenleri, dönemin günlük yaşamında kullanılan bu araçların çeyizlerde de hazır bulundurulduğunu göstermektedir. Sultan'ın çeyizinde yer alan bu gereçlerden güğüm, maşrapa, hamam tası ve berber leğeni 20 numaralı sandıkta kayıt altına alınmıştır. Bu eşyalar arasında yer alan güğümler yirmi beş adet olup tamamı bakırdır. Kırk beş adet olarak kaydedilen maşrapaların da tümü bakırdır. Hamam tası ile berber leğeninin niteliğine dair herhangi bir açıklama bulunmamasıyla birlikte her birinin yirmişer adet olduğu belirtilmiştir (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 6a).

Banyo ve hamam gereçlerinden on sekiz adet büyük bakır çamaşır leğeni ile on adet kapaklı bakır çamaşır tası ise 24 numaralı sandıkta yer almaktadır. Bir adet gümüş hamam leğeni ise 11 numaralı sandıkta kayıt altına alınmıştır (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 5a, 6b).

Tablo 6: Hatice Sultan'ın Çeyizinde Yer Alan Banyo ve Hamam Gereçleri

Eşya Türü	Adet	Malzeme	Sandık No
Güğüm	25	Bakır	20
Maşrapa	45	Bakır	20

Hamam tası	20	Bakır	20
Berber leğeni	20	Bakır	20
Çamaşır leğeni	18	Bakır	24
Çamaşır tası	10	Bakır	24
Hamam leğeni	1	Gümüş	11

Kaynak: (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 5a, 6a-b).

Bu kayıtlar, Hatice Sultan'ın çeyizinde banyo ve temizlik eşyalarının genel olarak işlevsel bir anlayışla hazırlandığını göstermektedir.

2.2.4 Diğer Eşyalar

Hatice Sultan'ın çeyizinde ev tekstili, döşeme, mutfak, banyo ve hamam gereçlerinin yanı sıra, herhangi bir kategori altında toplanması güç olan çeşitli eşyalar da bulunmaktadır. Bu eşyalar arasında şamdan, kildan, buhurdan, gülâbdan, faraş, fener, keser, sepet, kilit ve iskemle gibi günlük yaşamda kullanılan ancak belirli bir kategoriye dâhil edilemeyen nesnelere yer almaktadır.

Şamdan üzerine mum konulan bir taşıyıcı araçtır (Parlatır 2016: 1556). Hatice Sultan'ın çeyizinde bulunan şamdanlar; 11, 24 ve 27 numaralı sandıklar içerisinde yer almaktadır. 11 numaralı sandıkta beş adet gümüş, 24 numaralı sandıkta on adet farklı boyutlarda bakır ve 27 numaralı sandıkta bir adet altın şamdan yer almaktadır alınmıştır (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 5a, 6b, 12b).

Kildan ve buhurdanlar defterlerde çoğunlukla takım hâlinde kaydedilmiştir. Her iki nesne de hamam gereçleri kapsamında değerlendirilebilecek nitelikte olmakla birlikte, kullanım alanlarının yalnızca hamamla sınırlı olmaması nedeniyle bu başlık altında ele alınmıştır. Literatürde kildan, kirli çamaşırların yıkanmasında kullanılan, alt kısmı geniş ve ağız kısmı dar bir kap olarak tanımlanmaktadır (Yanar, 2020). Bununla birlikte, sabun, lif, kese, kına ya da kil gibi çeşitli temizlik ve bakım malzemelerinin muhafazasında kullanılan bir kap işlevi gördüğüne dair bilgiler de mevcuttur (Türk Dil Kurumu: t.y). Buhurdan ise, içinde güzel bitki ve nesnelere yakıldığı, kapağındaki delikten çıkan duman ile mekânın hoş koku almasını sağlayan estetik ve fonksiyonel bir kap olarak tanımlanmaktadır (Parlatır 2016: 215, Yanar, 2020). Bu iki nesnenin birlikte kaydedilmesi, yalnızca hamamda kullanılmadıklarını göstermektedir. Hatice Sultan'ın çeyizinde takım hâlinde kayıt altına alınan buhurdan ve kildanlar 20 numaralı sandıkta yer almakta olup, yıldızlı olarak tasvir edilmiştir. Öte yandan, kildanın buhurdandan bağımsız kaydedildiği de görülmektedir; söz konusu kildanlar 27 numaralı sandıkta yer almakta olup dört adedi sim bir adedi altındır (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 6a, 12b). Kildanlardan bağımsız olan buhurdanlar ise farklı formlarda olup toplam yirmi dokuz adettir. Bu buhurdanlardan on yedi adedi 20 numaralı sandıkta yer almakta olup gümüşdür. 27 numaralı sandıkta bulunan buhurdanlardan altı adedi fağfuri, bir

Hanedan Kadınlarının Evlilikleri ve IV. Mehmed'in Kızı Hatice Sultan'ın Dillere Destan Çeyizi adedi ise altındır (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 6a, 12b). Bu bulgular, buhurdanların kildanlardan bağımsız olarak da çeşitli malzemelerle üretildiğini ve çeyizlerde farklı işlevler üstlendiklerini göstermektedir.

Gülâbdan, gül suyu şişesidir (Parlatır 2016: 531). Gül suyu ikram etmek amacıyla kullanılan bu obje, Hatice Sultan'ın çeyizinde on altı adet bulunmaktadır. Sandık numarası belirtilmeyen gülâbdanların gümüş olduğu ifade edilmiştir (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 5b).

Sultan'ın çeyizinde yer alan bir diğer obje faraştır. Faraş, sözlükte odaların temizliği sırasında süprüntüleri toplamaya yarayan tahta veya tenekeden yapılmış küçük kürek şeklinde tanımlanmıştır (Parlatır 2016: 437). Ancak Hatice Sultan'ın çeyizinde yer alan faraş, bu basit materyallerin ötesinde firuze,²⁵ gümüş ve yaldızlıdır. 13 numaralı sandıkta yer alan bu obje bit adettir (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 5b).

Hatice Sultan'ın çeyizinde yer alan, farklı işlevsel özelliklere sahip bir diğer obje ise fenerlerdir. Sandık numarası belirtilmeyen fenerler toplam dört adettir; bunlardan ikisi gümüş, diğer ikisi ise bakır yaldızlıdır (BOA. {TS.MA. d.} D.02280.0001.00: 5b).

Çeyizde bunlardan başka on adet keser, bir adet kilit, iki adet sepet ve dört adet iskemleden söz edilmektedir. Bu eşyalardan keserler ile kilit 20 numaralı sandıkta, sepetler 18 numaralı sandıkta; iskemlelerden biri 13 numaralı, diğeri ise 27 numaralı sandıkta yer almaktadır. Defterde keserler "gargalak" ifadesiyle tasvir edilmiştir. *Gargalak*, selin taşıdığı bitki ve odun çöpleri anlamında kullanılan bir kelimedir (Karadeniz Kültür Envanteri, t.y.). Söz konusu tasvirde muhtemelen keserin sapına atıfta bulunmaktadır. Kilit gümüş, sepetlerden biri defter ipiyle murassa altın, diğeri ise gümüş ve sade olarak tasvir edilmiştir. İskemlelerden ikisi gümüş yaldızlı, biri gümüş havlı, bir diğeri ise altındır (BOA, TS.MA.d., D.02280.0001.00: 5a-b, 6a-b, 12b).

Son olarak çeyizde transkripsiyonu tespit edilmiş zorlanılan "عسر", "تاریک", "حوراس" şeklinde geçen bazı eşyalar bulunmaktadır. Bu eşyalar 11 ve 20 numaralı sandıkta kayıt altına alınmıştır (BOA, TS.MA.d., D.02280.0001.00: 5a-b).

Belirli bir kategori altında toplanması güç olan bu eşyaların dağılımı Tablo 7'de toplu olarak gösterilmiştir.

Tablo 7: Hatice Sultan'ın Çeyizinde Yer Alan Çeşitli Eşyaların Dağılımı

Eşya Türü	Adet	Malzeme/Özellik	Sandık No
Şamdan	16	5 gümüş, 10 bakır, 1 altın	11, 24, 27
Buhurdan ve kildan	20	Yaldızlı	20
Kildan	5	4 gümüş, 1 altın	27
Buhurdan	29	22 gümüş, 6 fağfuri, 1 altın	11,20, 21,27

²⁵ Nişabur'da çıkan açık mavi renkli ve değerli bir yüzük taşıdır (Parlatır 2016: 471).

Gülabdan	16	Gümüş	11
Faraş	1	Gümüş, yaldızlı	13
Fener	4	Gümüş, bakır yaldızlı	11
Keser (gargalak)	10	Bakır	20
Kilit	1	Gümüş	20
Sepet	2	1 murassa altın (defter ipli); 1 gümüş sade	18
İskemle	4	2 gümüş yaldızlı; 1 gümüş havlı; 1 altın	11, 13, 27

Kaynak: (BOA, TS.MA.d., D.02280.0001.00: 5a-b, 6a-b, 12b).

Mevcut kayıtlardan Hatice Sultan'ın çeyizinin oldukça zengin olduğu anlaşılma birliktedir, diğer sultanların çeyiz defterlerinde rastlanan giyim-kuşam, kumaş, takı ve benzeri unsurların²⁶ bu defterde yer almaması dikkat çekicidir. Ancak bu durumun, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde muhafaza edilen defter nüshasında gözlemlenen kayıt bütünlüğündeki kopukluklar ve muhtemel eksik sayfalardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Dolayısıyla söz konusu unsurların çeyize hiç dâhil edilmediği sonucuna varmak yerine, defterin eksik sayfalara sahip olması nedeniyle günümüze ulaşan kayıtlara yansımamış olabileceğini düşünmek daha isabetlidir.

Sonuç

Bu çalışma, IV. Mehmet'in kızı Hatice Sultan'ın 1675 yılında Musahip Mustafa Paşa ile yaptığı evliliğe ait çeyiz defterini temel alarak, Osmanlı sarayında bir sultanın evlilik hazırlıklarına ilişkin somut verileri ortaya koymayı amaçlamıştır. XV. yüzyıl ortalarından itibaren hanedanın dış aristokrasi yerine devşirme kökenli yüksek devlet adamlarıyla kurduğu evlilik bağları, saray içi güç ilişkilerinin yeniden şekillenmesine yol açmış; bu durum hanedan evliliklerini siyasi dengeyi korumaya yönelik bir araç hâline getirmiştir. Hatice Sultan'ın evliliği de bu stratejik yaklaşımın XVII. yüzyıldaki örneklerinden biridir. Özellikle askeri başarıların sınırlı kaldığı, padişahların sefere çıkmadığı bir dönemde saray merasimlerinin ve çeyiz gösterilerinin sembolik ve temsilî değeri daha da artmıştır. Bu çerçevede Hatice Sultan'ın çeyizi, hanedanın ihtişamını görünür kılan bir prestij unsuru ve saray hafızasında yer eden bir temsil aracı niteliği taşımaktadır.

Hatice Sultan'ın çeyiz defteri, saray kültürü, tören düzeni ve seçilen eşin konumu üzerinden dönemin siyasi atmosferini yansıtan önemli bir kaynaktır. Düğünün büyüklüğü, eş seçimindeki siyasi hassasiyet ve çeyizin düzenleniş biçimi, hanedanın otoritesini ve meşruiyetini pekiştirmek amacıyla merasimlerin nasıl kullanıldığını göstermektedir. Böylece

²⁶ Konu ile alakalı yapılmış çalışmalara bakınız; (Yardım 2022: 186-187); (Yardım ve Polat 2025: 386, 387, 388, 389, 390, 391); (Önen Sarierikli 2025: 325-326, 334).

Hanedan Kadınlarının Evlilikleri ve IV. Mehmed'in Kızı Hatice Sultan'ın Dillere Destan Çeyizi defter, hem dönemin siyasal yönelimlerini hem de saray protokolünün ince ayrıntılarını anlamaya imkân tanımaktadır.

Çeyiz defterinde yer alan eşyalar, XVII. yüzyıl Osmanlı sarayında çeyiz hazırlıklarının maddi boyutunu detaylandırmakta; özellikle kumaş türleri, işçilik, miktar ve değer bakımından zengin bilgiler sunmaktadır. Buna karşılık diğer sultanların çeyizlerinde sıkça karşılaşılan giyim-kuşam ve mücevher unsurlarının Hatice Sultan'ın çeyizinde yer almaması dikkat çekicidir. Bu durum, defterin eksik sayfalar içermesi ya da dönemin ekonomik-siyasal koşullarının çeyiz kompozisyonuna yansımaları gibi nedenlerle açıklanabilir. Mevcut kayıtlar, yine de saray tüketim alışkanlıkları hakkında önemli ipuçları barındırmaktadır.

Tüm bu bulgular ışığında Hatice Sultan'ın çeyiz defteri, Osmanlı maddi kültürünü, saray ritüellerini ve hanedan evliliklerinin siyasi boyutunu anlamada vazgeçilmez bir kaynaktır. Bu belge, hem saray yaşamının gündelik pratiklerini hem de temsil ve ihtişamın devletin meşruiyet üretimindeki rolünü görünür kılarak, Osmanlı sosyal ve kültürel tarihine önemli katkılar sunmaktadır.

Kaynakça

- Akyıldız, Ali. 2003. Mümin ve Müsrif Bir Padişah Kızı Refia Sultan. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Alderson, A. D. 2018. *Osmanlı Hanedanının Yapısı*. İstanbul: Alfa Tarih.
- Altınay, Ahmet Refik. 2012. *Lâle Devri (1718-1730)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- And, Metin. 1982. *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- And, Metin. 2020. Kırk Gün Kırk Gece-Osmanlı Düğünleri, Şenlikleri, Geçit Alayları. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Argıt İpşirli, Betül. 2014. *Rabia Gülnuş Emetullah Sultan 1640-1715*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Arslan, Mehmet. 2007. "Kültür Tarihimiz Açısından Zengin Bir Kaynak: Sûr-nâmeler". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 10(5): 221-258.
- Atasoy, Abdussamed. 2024. "Osmanlı Kanunlarında ve Mahkeme Kayıtlarında Çeyiz". *Eskişeni* 54: 1247-1268.
- Atçıl, Zahit. 2020. "Osmanlı Hanedanının Evlilik Politikaları ve Mihrimah Sultan'ın Evliliği", *Güney Doğu Araştırmaları Dergisi* 34:1-26.
- Aydar, Metin. 2025. "Sultanın Musahibi: Bir Devlet Adamı, Entelektüel ve Hami Olarak Kuloğlu Mustafa Paşa". *History Studies* 17(2): 391-412.
- Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Defter, TS.MA. d 02280.0001.00.
- Bayram, Sena. 2021. *XIX Yüzyıl Osmanlı Siyasi ve Sosyal Yaşamında Çeyiz Geleneği*. Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Çalışır, İrem. 2024. *Nevşehir ve Yöresinde Çeyiz Geleneği*. Yüksek Lisans Tezi. Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Demir, Ali, Doğan. 2021. *XIX. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Mihrimah, Fatma, Behice ve Naile Sultanların Çeyiz Kayıtları*. Yüksek Lisans Tezi. Bozok Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yozgat.

- Demir, Sema. 2017. "Sandık ve Çeyiz Kültürüne Müzeografik (Müze İşlemleri) Açından Yaklaşmak", *Folklor/Edebiyat* 23(89): 131-145.
- Derin, F. Çetin. 2009. Abdurrahman Abdî Paşa Vekâyi'nâmesi [Osmanlı Tarihi (1648-1682)]. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Develioğlu, Ferit. 2023. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ekinci, Ramazan. 2018. *Şeyhî Mehmed Efendi-Vekâyi'u'l-Fuzalâ (Şeyhî'nin Şakâ'ik Zeyli)*. İstanbul: Türkiye Yazma Eser Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Ed-Dîb, Abdülazîm Mahmud. 1993. "Çeyiz". ss. 296-297 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 8. Ankara: TDV Yayınları.
- Faroqhi, Suraiya. 1997. *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İpşirli, Mehmet. 2020. "Musâhib". ss. 230-231 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C.31. Ankara: TDV Yayınları.
- Kademoğlu, Osman. 1999. *Çeyiz Sandığı*. İstanbul: Duran Matbaa.
- Kıvrım, İsmail. 2013. "17. Yüzyılda Bir Valide Sultanın Günlük Hayatı: Valide Hadice Turhan Sultan". *History Studies International Journal Of History*. 5(2): 243-262.
- Karadeniz Kültür Envanteri. "Yerel sözlük 6". Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. <https://karadeniz.gov.tr/yerel-sozluk-6/> (Erişim Tarihi: 02.12.2025).
- Nurdan, Semiha. 2023. "Sultan II. Selim'in Kızları İsmihan Sultan, Gevherhan Sultan ve Şah Sultan'a Verilen Çeyizler." *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 33(2): 721-736.
- Okca, Tüfekçi ve Erten. 2020. "Kaybolmaya Yüz Tutmuş Kültürel Miras: Yorgancılık Mesleğinin Değişim ve Dönüşümü". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. 7(3): 1758-1781.
- Ortaylı, İlber. 2020. *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Ölmez, F. N. Kılınç, A. 2015. "Isparta Müzesindeki Osmanlı Dönemine Ait Bakır Eşyalar". *Ariş Dergisi* 11: 53-72.
- Önen Sarierikli, Saliha. 2025. "Masraf Defterinden Çeyiz Sandığına: Ayşe, Safiye, Emine ve Fatma Sultan Örneği". *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 27: 319-340.
- Özbay Kara, Özge. 2024. "Musahip Mustafa Paşa'nın Mahmilikten Hamiliğe Uzanan Yolculuğu". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 33: 390-403.
- Özcan, Ü. Buğrahan, Bozyaka. Ayşe. 2021. "Türk Yorgan Sanatı Ve Şanlıurfa'da Geleneksel Yorgancılık". *Tarih ve Gelecek Dergisi* 7(4): 927-958.
- Özdemir, Nutku. 1987. *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özdemir, Nutku. 1993. "Osmanlılar'da Çeyiz Âdeti". ss.297-298 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 8. İstanbul: TDV Yayınları.
- Özdemir, Saba. 2021. "Osmanlı Gelininin Çeyizi". *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 9(24): 186-203.
- Özden, Muharrem. 2023. *Bilecik Yöresi Söz Varlığı*, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.

- Hanedan Kadınlarının Evlilikleri ve IV. Mehmed'in Kızı Hatice Sultan'ın Dillere Destan Çeyizi
Öztürk, Necdet. 2014. *14-15. Asır Osmanlı Kültür Tarihi-Devlet Düzeni Sosyal Hayat*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Pakalın, M. Zeki. 1971. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Pala, İrem. 2010. *Osmanlı Dönemi'nde Saray Mutfağında Kullanılan Pişmiş Toprak Sunum Kaplarının Form Özellikleri*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Parlatır, İsmail. 2016. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Peirce, L. P. 1991. *Harem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümler ve Kadınlar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Pekyaman, Asuman. Taş, M. A. 2024. "Osmanlı Saray Ve Halk Mutfağında Kullanılan Sunum Araç Gereçlerinin Günümüz Türk Mutfağı İle Karşılaştırılması" *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 17(46): 893-915.
- Polat, Serkan. 2025. "Sultan III. Ahmed'in Kızı Zübeyde Sultan'ın Nişan ve Nikâh Merasimleri (1748 ve 1749)". *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21: 168-181.
- Raşid Mehmed Efendi & Çelebizâde Âsım Efendi. 2013. *Tarih-i Raşid ve Zeyli*. (Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Bekir Şahin & Ahmet Zeki İzgöer). İstanbul: Klasik Yayınları.
- Sakaoğlu, Necdet. 2014. *Bu Mülkün Kadın Sultanları*. İstanbul: Alfa Tarih Yayınları.
- Salman, Fikri. 2011. *Türk Kumaş Sanatı*. Erzurum: Zafer Ofset Matbaacılık.
- Sunay, Serap. 2013. "Tanzimat'ın İlk Saray Düğünü: Sultan II. Mahmud'un Kızı Atiyye Sultan'ın Ahmed Fethi Paşa İle Evlenmesi". *Belleter* 278 (77): 119-150.
- Sunay, Serap. 2020. "Bir Sultan İki Merasim: Saliha Sultan'ın Doğumu ve Düğünü". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 44: 139-182.
- Tarım Ertuğ, Zeynep. 2010. "Osmanlı İstanbul'unda Merasim ve Teşrifata Dair Kaynaklar." *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 16(8): 131-148.
- Tez, Zeki. 2008. *Tekstil ve Giyim Kuşam Sanatının Kültürel Tarihi*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Tezcan, Mahmut. 2000. *Türk Ailesi Antropolojisi*. Ankara: İmge Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. "Güncel Türkçe Sözlük". Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.12.2025).
- Uluçay, M. Çağatay. 2001. *Padişahların Kadınları ve Kızları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Uluçay, M. Çağatay. 2020. *Sancaktan Saraya Seçme Yazılar*. (Haz: Sabri Koz, Haşim Şahin). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. Hakki. 2014. *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yanar, Ayşem. 2020. "Ayşem Yanar Hamam Objeleri Koleksiyonu, Anadan Kızına Kızından Büyük Gelinene". Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/159077/mod_resource/content/1/Hamam%20Koleksiyonu-Ay%C5%9Fem%20YANAR%20%281%29.pdf (Erişim Tarihi 01.12. 2025).
- Yardım, Gülser. 2023. "Bir Sultanın Mücevherleri: Ayşe Sultan'ın Çeyiz (Cihaz) Defteri", *Turcology Research* 77: 183-197.
- Yardım, Gülser. Polat, Sema. 2025. "Bir Arşiv Kaydına Göre Esmâ Sultan'ın Çeyizinin Tespiti ve Değerlendirmesi", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 18(49): 380-403.

